

КАРАНТИННІ, ІНВАЗІЙНІ ТА АДВЕНТИВНІ ОРГАНІЗМИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Г. О. Балан, канд. с.-г.наук, доцент,

Л. П. Бондар, канд. с.-г.наук, доцент

Одеський державний аграрний університет

Одеська область є одним із провідних аграрних регіонів України, де вирощують широкий спектр зернових, технічних та овочевих культур. Сприятливі кліматичні умови та вигідне географічне положення сприяють розвитку сільського господарства та активній участі області в міжнародній торгівлі. Водночас це підвищує ризик 29 занесення й поширення карантинних, інвазійних та адвентивних організмів, що становлять серйозну загрозу аграрному виробництву, біорізноманіттю й екологічній безпеці регіону.

Відмінності у заходах контролю та регулювання цих організмів визначаються особливостями їхнього проникнення, розповсюдження та шкодочинності. Карантинні організми – це шкідливі види рослин, комах, грибів, бактерій і вірусів, поширення яких обмежується державними фітосанітарними заходами. Інвазійні види – чужорідні організми, що інтенсивно розмножуються, витісняють місцеві види та порушують рівновагу природних екосистем. Адвентивні види – це занесені людиною або природним шляхом організми, які не завжди становлять економічну чи екологічну загрозу [1].

В умовах воєнного стану в Україні спостерігається неконтрольоване поширення небезпечних організмів з окупованих територій та зон бойових дій на нові регіони. Для ефективного застосування заходів контролю необхідно глибоко розуміти біологічні особливості цих видів і здійснювати постійний моніторинг їхнього поширення.

Станом на 2025 рік на території Одеської області виявлено значне розповсюдження карантинних, адвентивних та інвазійних організмів. Серед карантинних бур'янів провідне місце займає амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisiifolia*) – небезпечний алерген і агресивний бур'ян, що уражає посіви соняшнику, кукурудзи, проса та інших культур. У південних регіонах України, зокрема в Одеській області, цей вид поширюється на 30–40 % сільськогосподарських угідь і необроблюваних територій. За останнє десятиріччя площа, уражена амброзією в регіоні, збільшилася майже вдвічі — з близько 18 000 га до приблизно 35 000 га.

До карантинних видів, виявлених на території Одеської області, належать американський білий метелик (*Hyphantria cunea* Drury),

середземноморська плодова муха (*Ceratitis capitata*), південноамериканська томатна міль (*Tuta absoluta* Meyr), картопляна міль (*Phthorimaea operculella* Zeller), золотиста картопляна нематода (*Globodera rostochiensis* (Wollenweber) Behrens), а також біла іржа хризантем (*Puccinia horiana* Henn.).

Серед карантинних бур'янів області відзначаються повитиця польова (*Cuscuta campestris* Yunck.), гірчак повзучий (рожевий) (*Acroptilon repens* (L.)), сорго алепське (гумай) (*Sorghum halepense* (L.) 30 Pers.) [2], ценхрус довгоголковий (*Cenchrus longispinus* Fernald), амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisiifolia*) [3].

Ці шкідливі організми становлять значну небезпеку для сільськогосподарських культур і природних екосистем регіону, тому проти них регулярно здійснюються фітосанітарні заходи контролю та локалізації. Інвазійні види, поширені на території Одещини, це чужорідні рослини, які потрапили в регіон внаслідок діяльності людини або природного занесення. Вони відзначаються здатністю швидко розмножуватися, освоювати нові території та завдавати шкоди природним екосистемам, витісняючи місцеві (автохтонні) види й знижуючи рівень біорізноманіття.

Основні інвазійні рослини Одещини: Борщівник Сосновського (*Heracleum sosnowskyi*) – потужна, високоросла рослина, яка активно пригнічує місцеву флору та може спричиняти опіки шкіри при контакті. Ваточник сирійський (*Asclepias syriaca*) – надзвичайно витривала рослина, що швидко розповсюджується, утворюючи щільні зарості, які витісняють інші види. Клен ясенелистий (американський) (*Acer negundo*) – інвазійне дерево, що активно колонізує нові території, порушуючи природну структуру екосистем. Золотушник канадський (*Solidago canadensis*) – агресивний вид, який швидко розмножується та витісняє аборигенну рослинність.

Адвентивні види флори Одеської області нараховують понад 400 адвентивних видів рослин [4]. Найбільш поширеними серед них є нетреба колюча (*Xanthium spinosum*), дурман звичайний (*Datura stramonium*), витка гречка берізкова (*Polygonum convolvulus*) та паслін чорний (*Solanum nigrum*). Ці види утворюють стійкі угруповання на полях, узбіччях доріг, смітниках і в припортових зонах.

Сприятливі кліматичні умови Одеської області – тепле літо та м'яка зима – забезпечують швидку акліматизацію чужорідних видів. Розвинена торгівля й транспортна інфраструктура, зокрема морські порти Одеси, Ізмаїла та Чорноморська, створюють умови для занесення нових організмів. Аграрна спеціалізація регіону сприяє активному розповсюдженню карантинних бур'янів та шкідників, що негативно впливають на урожайність і стан екосистем.

Для результативного контролю шкодочинних організмів необхідно своєчасно проводити моніторинг та ідентифікацію видів, використовувати польові обстеження та фітосанітарний нагляд; проводити морфологічну

діагностику рослин і комах; застосовувати 31 молекулярно-генетичні методи (ПЛР, ДНК-маркери) для швидкої та точної ідентифікації; розробляти фітосанітарне картографування поширення небезпечних видів.

Для ефективної боротьби необхідно проводити просвітницьку діяльність, інформування населення про небезпеку поширення інвазійних та карантинних видів, впроваджувати карантинний контроль: обмежувати ввезення зараженого насіння та сільськогосподарської продукції; застосовувати агротехнічні методи (сівозміна, глибока оранка, очищення посівного матеріалу) та хімічний захист (використання гербіцидів та інсектицидів). Важливим природоохоронним методом захисту є залучення природних ворогів шкідників.

Карантинні, інвазійні та адвентивні організми становлять серйозну загрозу для аграрного виробництва й природних екосистем Одещини. Їхнє поширення посилюється під впливом глобалізаційних процесів і змін клімату. Своєчасна ідентифікація, регулярний моніторинг та інтегровані заходи боротьби є запорукою збереження врожайності, біорізноманіття та екологічної стабільності регіону

Список літератури:

1. Безменська Л. А., Сеник І. І., Сидорук Г. П. Моніторинг поширення карантинних організмів в умовах Тернопільської області Таврійський науковий вісник № 135. Частина 1. С. 19–25 DOI <https://doi.org/10.32782/2226-0099.2024.135.1.3>
2. Могилюк Н.Т., Фітосанитарний моніторинг сорго алепського в Одеській області. Наукові праці інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків, Вип. 20, Київ. 2014. С. 77–80.
3. Євген Швага, Галина Балан Моніторинг фітосанітарного стану м. Білгород-Дністровський на визначення карантинних бур'янів. Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції науково-педагогічних працівників та молодих науковців «Актуальні аспекти розвитку науки і освіти», 24–25 жовтня 2024 р., Одеса: ОДАУ, 2024. С. 445–448.
4. Осядла К. С., Балан Г. О. Адвентивні бур'яни завезені на територію України. Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 28–29 листопада 2024 р., Одеса: ОДАУ, с. 227–229.